

MORVAI TÜNDE*

Gazdakeresőben - javaslatok a romániai magyar oktatás kihívásaira

Barna Gergő – Kapitány Balázs – Kiss Tamás – Márton János – Toró Tibor: *Iskolák veszélyben. Tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről.* Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2016.

A tanulmánykötet a szerzők által a címmel azonos nevű program keretében végzett tevékenységükbe ad betekintést néhány összefoglaló tanulmány segítségével. Az előszóban közölt rövid ismertetőből nagyvonalakban kiderül, miről szolt ez a program, melyet a kötet írói saját kezdeményezésre indítottak el 2012-ben. A saját kezdeményezés hangsúlyozása nem véletlen, hiszen a tárgyalt probléma okkal érdekelhette volna a romániai magyar és a magyarországi döntéshozókat, hiszen az erdélyi magyar oktatás szempontjából olyan fajsúlyos téma vizsgálata indult kutatói indíttatásból, mely oktatási intézmények jövőbeni lehetséges bezárásáról szol. Ha a kutatás első fázisában nem is volt jelen, de később a program támogatói körébe belépett az erdélyi magyarok parlamenti képviseletét ellátó Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), Magyarországról pedig a Nemzetpolitikai Államtitkárság felügyelete alatt álló Nemzetpolitikai Kutatóintézet. A két szereplő támogatása is okot adhatott a kutatóknak nemcsak tudományos igényű tanulmányok írására, hanem policy jellegű javaslatok megfogalmazására is.

A programban résztvevők célja a kutatás eredményeinek gyakorlati célú hasznosítása volt, remélve, hogy az oktatásszervezésre vonatkozóan konkrét javaslataik célba érhetnek, és hozzájárulhatnak az erdélyi magyar oktatásban általuk is feltérképezett gondok orvoslásához. Az eredmények gyakorlati szintű

---

* A szerző az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos segédmunkatársa. E-mail: morvai.tunde@tk.mta.hu

hasznosítása elmaradt, ennek okai között említik a szerzők, hogy a „jószándékú segítőkészséget” nincs, aki befogadja, és ahogyan itt megállapítják, és ami mostanában több oktatási szakember szájából is elhangzott, az erdélyi magyar oktatási rendszernek nincs gazdája. Ha tovább folytatjuk a gazdátlansághoz kapcsolódó gondolatmenetet: valójában nincs is minnek, hogy gazdája legyen, ugyanis rendszerről nem beszélhetünk, lévén, ha akként működne, gazdája is lenne. A romániai magyar oktatási intézmények a román oktatási rendszer részét képezik, még csak nem is autonóm alrendszert alkotva.

Az előszóban kapott vázlatos kép a programról a második tanulmányban kerül részletes kifejtésre. Talán szerencsésebb lett volna ezt elsőként közölni, így az olvasó számára már az elején letisztult volna, milyen kritériumok mentén definiáltak egy iskolát veszélyeztetettnek, mely területekre terjedt ki a kutatás, és majd csak ezután közlik a magyarok által lakott megyék magyar óvodásainak és diákjainak létszámadataira vonatkozó, regionális bontásban is feltüntetett (Székelyföld, Partium, Szórvány), Barna Gergő által összeállított statisztikai összefoglalót. Veszélyeztetett oktatási helyszíneként határozta meg a program azokat az intézményeket, településeket, ahol egy évtizeden belül veszélybe kerülhet a magyar nyelvű oktatás, illetve gyakori jelenség a magyar diákok körében a tannyelv váltás. Emellett azok a helyszínek is hasonló jelzöt kaptak, ahol a magyar oktatás fennmaradása, megerősítése és a tannyelv váltás visszaszorítása érdekében szükséges külső beavatkozások javallottak.

A demográfiai és oktatásstatisztikai adatok alapján összesen 224 helyszínt prognosztizáltak veszélyeztetettnek. A program keretében ezeken az iskolákon kívül olyan helyszíneket is felkerestek, ahol már megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Ezen esetek tanulmányozása okulásként szolgálhat a prognosztizáltan veszélyeztetett helyszínek számára. Másrészt olyan helyszíneket is vizsgáltak, melyek éppen a veszélyeztetettek számára jelenthetnek alternatív anyanyelvű továbbtanulási lehetőséget. A terepmunka során kiderült, hogy ezek közül 130 minősül ténylegesen veszélyeztetettnek. A kutatás módszertani leírása szerint a terepmunkát a minden helyszínről készült helyzetleírás, az ún. adatlap felvétele jelentette, valamint az oktatási helyszíneken készített interjúk. Megyei szintre lebontva szám szerint a legtöbb ilyen oktatási helyszín Maros megyében (24) található,

majd ezt követi Kolozs (15) és Bihar (13) megye. Erre való tekintettel indokolatlannak tartom az alcímben területileg körülhatárolt Székelyföldön kívüliség megjelölést, hiszen a tanulmányok mindegyike átfogóan vizsgálja a veszélyeztetett oktatási helyszíneket, köztük a székelyföldi megyének számító Maros megyei szintereket is, mégha a másik két székelyföldi megye (Hargita és Kovászna) dominánsan magyar nyelvű oktatási hálózatától összetettségéből adódóan jelentősen el is tér. Amennyiben a szerzők a tömb és szórvány fogalmakat tágabban értelmezik, és Maros megyét szórványtértségei miatt inkább a szórvány vidék közé sorolják, elméletileg értelmezhető lenne a Székelyföldön kívüliség hangsúlyozása, főként, ha figyelembe vesszük a kutatás tapasztalatai alapján is megállapítottakat, miszerint az erdélyi magyar közbeszédben a székelyföldi véleményhez képest a szórvány periférikus helyzetben van (259.) A veszélyeztetett helyszíneket Márton János és Kapitány Balázs a vizsgált települések magyar közösségeinek létszáma és aránya szerint tipologizálva, hét csoportba sorolta.

A különöni magyar oktatásról nem lehet anélkül beszélni, hogy a magyar nyelvű romák kérdését ne érintenénk. Ebben a kötetben Kiss Tamás az erdélyi, és részletesebben a Szatmár megyei magyar nyelvű romák helyzetét tekinti át, de semmiképpen nem a Kárpát-medencei helyzetet, mint ahogy arra első mondatában utalást tesz. A szerző egyfajta legitimitációként hangsúlyozza munkája magyar identitáspolitikai megközelítési szempontját, megelőzve az egyéb, a témában mainstream tudományos diskurzusok képviselői részéről várható kritikákat. Emellett leszögezi a vizsgálat fókuszpontját is, azt, hogy a romák demográfiai aránynövekedéséből adódó helyi szintű problémák hogyan kezelhetők, illetve felteszi a kérdést, hogy azok egyáltalán problémák-e. A romák számának tényleges megállapítása nem egyszerű feladat, az erdélyi megyékre vonatkozó számszerűsített adatbázis elkészítéséhez is több adatfelvétel összevetését követően kerülhetett sor. Szatmár megye azért került az elemzés középpontjába, mivel az erdélyi megyék közül itt figyelhető meg leginkább a nem roma szülők részéről a többségi nyelvű iskolaválasztás jelensége a romák nagyszámú iskolai jelenléte miatt. A megye településszintű roma/nem roma arányának áttekintése után bemutatásra kerülnek azok a modellek, melyek a felmérés tapasztalatai alapján körvonalazódtak. Gyakori jelenség a szegregált oktatási forma, ennek híján vagy sikertelen megvalósítása esetén a nem roma

magyar diákok főként román, ritkábban német nyelvű iskolában folytatják tanulmányaikat. Bár néhány helyszínen a roma/nem roma diákok integrált oktatására is van példa, a felsorolt feltételekből – melyek szükségesek a nem roma szülők számára ahhoz, hogy a roma tanulók magas aránya miatt ne írassák román nyelvű iskolába – leszűrhető, hogy főként alternatívák hiányában, és nem az integrált oktatásba vetett hitük miatt választják gyermekeik számára a magas roma arányszámú iskolát a nem roma magyar szülők.

A projekt egy speciális részprojekttel egészült ki, ennek keretében olyan városi iskolákat/tagozatokat térképeztek fel, melyek román többségű városokban találhatóak. A cél ezzel a kiegészítéssel olyan városok, oktatási intézmények vizsgálata, ahol a magyarság aránya 50% alatti, és legalább két helyszínen lehessen általános iskolai szinten magyar nyelven tanulni. Az erről szóló tanulmányban átfogó képet kapunk a „követelményeknek” megfelelő tizenkét erdélyi város magyar nemzetiségi arányainak negatív irányú alakulásáról, valamint a magyar újszülöttek csökkenő számáról, és ezek hatásáról az oktatási hálózatban bekövetkezett változásokra. A leíró jellegű helyzetképet követően az összefoglalóban a tanulmányt jegyző Márton János tizenhat pontban foglalja össze a vizsgált városok magyar nyelvű oktatási helyszíneinek problémahalmazát.

Toró Tibor írása a szórványoktatás egyik kulcskérdését, az ingáztatásnak az oktatásra, az oktatási intézmények fenntartására gyakorolt pozitív vagy negatív hatását tárgyalja, középpontba állítva az iskolabuszhálózatok működését. A tanulmány első felében részletesen elemzi az ingázásra vonatkozó romániai törvényi szabályozást, ráirányítva a figyelmet a jogi rendezetlenség miatt rosszul működő esetekre, és kiemeli azokat a kereteket, melyek a magyar közösség számára a 2011-es tanügyi törvény óta újabb lehetőséget adnak, azáltal, hogy az iskolabuszok működtetése minisztériumi irányításból a polgármesteri hivatalokhoz került. A helyi szintű vezetéstől elvárható lenne a régióspecifikus ingázási feltételek megteremtése, azonban a szerző is hangsúlyozza, hogy egy jól működő iskolabuszhálózat még nem garancia a veszélyeztetett iskolák megmentésére. Az iskolabuszok hatásának tipológiája alapján kiderül, hogy gyakorlatilag egyetlen modell esetén beszélhetünk egy „tisztán” pozitív hatású iskolabuszhálózatról. A további modellek, kivéve a „hiányzó” kisbuszt, nem feltétlenül kedveznek

minden esetben a magyar nyelvű iskolák fennmaradásának, sőt, léteznek teljesen fölösleges járatok is.

Az *Iskolák veszélyben* program vállaltan a tudomány módszereivel kívánt gyakorlati oktatásszervezési problémákra rámutatni, lehetőség szerint megoldási javaslatokat is megfogalmazni. Az iskolabuszrendszerrel foglalkozó írás egy nagyon konkrét kérdést jár körbe, példákval illusztrálva a különböző ingázási típusokat. A működő és nem működő rendszereket összefoglaló modellekből kiderülnek egyes hálók hibái is, azonban a modellezésből fakadó általánosítások miatt a jó vagy rossz példák említése itt már kimarad.

A kötet két utolsó tanulmánya direkt cselekvési irányokat fogalmaz meg különböző döntéshozói szinten tevékenykedő szereplők számára. A policy jellegű írások nem titkolt célja a kihívásokra adott konkrét beavatkozási intézkedésekre tett javaslatok megfogalmazása. Márton János makro-, mezo- és mikroszintre lebontva ismerteti a program során tapasztalt, megoldásra váró problémákat, megnevezve az esetleges felelősöket, akik adott esetben a maguk felelősségi körében lépések megtételére lennének hivatottak.

Kapitány Balázs középszintű döntéshozói réteget érintő kérdéseket taglal aszerint, hogy melyek a konszenzussal megoldható és az oktatáspolitikai irányításában résztvevő megosztó kihívások. A mezoszintű szereplők megszólítása nem meglepő, ugyanis Kapitány Balázs ezen a szinten látja megvalósíthatónak a romániai magyar oktatási önrendelkezés kiépítését. Az *Iskolák veszélyben* program kapcsán született leíró, elemző és policy jellegű írások olyan gyakorlati élűek, melyek a romániai magyar, főként a helyi- és középszintű oktatási szereplők számára adhatnak iránymutatást abban az esetben, ha ők maguk a saját környezetükben felmerülő kihívásokat jó gazdaként ténylegesen meg kívánják oldani.